

อเมริกายอมไม่ยอมลดหนี้หรือล้างหนี้ เพราะเท่ากับรับเป็นผู้ขาดทุนคนเดียว ทั้ง ๆ ที่ตนอยู่นอก สงครามเพียงแต่ "...ให้ประเทศสัมพันธมิตรกู้เงินไปทำสงครามและขายยุทธภัณฑ์ให้..." (เงินค่าเสียหายและหนี้สงคราม, 2476 : 144) ความเห็นทางยุโรปกับทางอเมริกาจึงขัดกัน ดังนั้นประเทศทางยุโรปจึงต้องใช้วิธีประชุมหารือกันเพื่อแก้ไขปัญหาด้านภัย ซึ่งอังกฤษก็พยายาม จัดประชุมมาหลายคราวแล้วแต่ยังไม่ทราบผลการประชุม อย่างไรก็ตามผู้แต่งก็ให้นายรัคนแสดง ความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าการประชุมคงประสบความสำเร็จ ประเทศสัมพันธมิตรในยุโรปจะต้องมี วิธีการช่วยเหลือเยอรมนีคือ แก้อัดญาเรื่องการใช้ค่าเสียหายสงคราม และมีการลดค่าแพ่งพาณิชย์ เพื่อให้สินค้าเยอรมนีมีการซื้อขายแลกเปลี่ยน ซึ่งจะช่วยเหลือเศรษฐกิจให้ดีขึ้น อเมริกาก็ควรจะ ค่อนคานให้ยุโรปเพื่อให้พ้นอันตราย ดังกล่าวว่า

รัคน. "...เมื่อไรยุโรปได้จัดตัวเองเป็นอย่างที่ที่สุดแล้ว เมื่อนั้นจึงถึง เวลาที่ยุโรปหันมาพบกับ ส.ป.ร.อเมริกาเพื่อขอลดหนี้ ชาวอเมริกันได้เห็นความ พยายามของยุโรปจนสุดกำลังแล้ว พอจะมันหมายได้ว่าเป็นทางที่จะช่วยให้โลก รอดพ้นจากอันตราย เป็นการสมควรแล้วที่อเมริกาจะต้องมีส่วนช่วยให้ถึงผลสำเร็จ คือ ล้างหนี้เสีย ซึ่งความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจของโลกอันใหญ่หลวงนี้ ชาวอเมริกันก็อาจมี น้าใจใคร่ช่วยเหลือตามส่วน เพื่อความปลอดภัยด้วยกันทั่วโลก ความรู้สึกของ อเมริกันเป็นเช่นนั้นแล้วไซ้ รัฐบาลกองเกรสของ ส.ป.ร.อเมริกาก็จะยอมทำ ความลดหย่อนผ่อนปรนได้ง่าย ถ้าหากชาวอเมริกันยังจะซึ้งใจทำไม่ยอมช่วยเหลือไซ้ แม้ยุโรปจะประกาศเลิกการใช้หนี้สงครามเสียทีเดียวก็เป็นการควรอยู่ และจะทำได้ โดยไม่ต้องกำหนดว่าปราศจากหิริโศกทับปะเสียทีเดียว เพราะว่าการไม่ใช้หนี้ด้วยกุศล เจตนาที่จะช่วยกู้บ่มต่าง ๆ ของโลกเพื่อปลดเปลื้องโลกให้พ้นจากอบายมุขคือความ ฉิบหาย ย่อมเป็นการกระทำที่ต่างกับการไม่ใช้หนี้ด้วยอาศัยเหตุที่ว่าหนี้สงครามคราวนี้ ต้องเยอรมนีเป็นผู้ใช้หรือ ส.ป.ร.อเมริกาเป็นผู้เสียหายไปฝ่ายเดียว ประเทศใน ยุโรปไม่ยอมเสียหายด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการโกงซึ่ง ๆ หน้า ถ้าหากอังกฤษ ฝรั่งเศส และอิตาลี จะไม่ใช้หนี้ให้ ส.ป.ร.อเมริกา เพราะเหตุเยอรมนีไม่ใช้

ให้แก่ประเทศนั้น ๆ ตามสัญญา ก็เท่ากับເມົາให้ ส.ป.ร.อเมริกาเป็นผู้เสียหายประเทศ
เดียวทั้งหมดสำหรับการสงครามโลก คราวนี้"

(เงินค่าเสียหายและหนี้สงคราม, 2476 : 146-147)

ดังนั้นสำหรับกลวิธีการดำเนิน เรื่องบทละครเรื่องนี้

ผู้อ่านจะพบว่าผู้ที่มีบทบาทสำคัญมีเพียง 2 ตัว คือนายรัศมีกับนางสาวสีฟ้า โดยนายรัศมีมีบทบาท
สำคัญเหมือนเช่นบทละครเรื่องแรก ๆ ส่วนนางสาวสีฟ้าก็เป็นผู้ร่วมสนทนา แต่สังเกตได้ว่า
ผู้แต่งให้ เธอแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ทั้งก่อนข้างจะมีความรู้ เรื่องหนี้สงครามอยู่บ้างจึงสามารถ
พูดและแสดงความคิดเห็นกับนายรัศมีได้มาก การดำเนิน เรื่องดังกล่าวทำให้ผู้อ่านไม่รู้สึกว่า
นายรัศมีมีบทบาทเพียงคนเดียวซึ่งจะมีผลให้ เรื่องขาดความน่าสนใจลง เพราะเป็นเหมือนอ่าน
บทความมากกว่าอ่านบทละคร

และในตอนปิด เรื่องผู้แต่งก็แสดงให้เห็นลักษณะของ
เรื่องว่าไม่เคร่งเครียด คือมีบรรยากาศที่สดชื่นรื่นรมย์เนื่องจากความรักของคนหนุ่มสาว
ดังปรากฏว่านายรัศมีกับนางสาวสีฟ้าหลบไปสนทนากันตามลำพัง ส่วนคนอื่น ๆ ก็สนใจดู
ภาพยนตร์ที่เพื่อนของนายไคฮ้อเอามาช่วยงาน

2.3.3 ตัวละคร ผู้วิจัยพบว่าผู้แต่งบทละครชุดนี้สร้างตัวละครให้มีคุณค่า
เหมาะสมกับ เรื่องและแสดงทัศนะต่อคนจีนในแง่ดีของผู้แต่งต่อคนจีนอย่างเด่นชัด ดังปรากฏว่า
ตัวละครที่เป็นคนจีนหรือที่มีเชื้อสายจีนมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมน่าชื่นชม คือนายไคฮ้อและ
ขุนวานิชซึ่งมีลักษณะสนใจ เรื่องเศรษฐกิจ ชยันท์มาหากิน ทั้งสนับสนุนเห็นความสำคัญของ
การศึกษาและที่สำคัญไม่มีพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อสังคม ส่วนนางสาวสีฟ้าและนายรัศมีมีลักษณะเป็น
"พันธุ์เจริญ" คือ เป็นลูกหลานจีนในสังคมไทยที่มีคุณค่าต่อสังคม ดังที่ใช้ความรู้ที่เล่าเรียนมา
ช่วยอธิบายและไขข้อข้องใจของบิดาและญาติผู้ใหญ่ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับ
เศรษฐกิจ ตัวละครทั้งสองคนได้เป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจเรื่อง เศรษฐกิจซึ่งเป็นประโยชน์
ต่อสังคม ในแง่ที่ว่าประเทศไทยต้องตามความเคลื่อนไหวของโลกอย่างรู้เท่าทัน เพื่อจะได้
ตัดสินใจดำเนินการนโยบายได้ เหมาะสมกับสถานการณ์

นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้แต่งสร้างตัวละครในเรื่องให้สัมพันธ์กับเรื่องได้อย่างเหมาะสม คือให้ตัวละครมีลักษณะเป็นตัวแทนของคนในสังคม ดังนี้

2.3.3.1 ตัวละครกลุ่มแรกเป็นชาวบ้านในชนบท ผู้แต่งให้นายไคฮ้อและมารดาภรรยาของนายรัทคนเป็นคนในชนบทคงจะเห็นได้ว่ามีภูมิฐานะอยู่ในชนบท และมีวิถีชีวิตแบบชนบท ไคฮ้อเป็นพ่อค้าใหญ่ นอกจากรับซื้อข้าวแล้วก็จำหน่ายสินค้าจากต่างประเทศ ซึ่งมีผลให้สนใจเรื่องการค้าขาย และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เพราะมีความสำคัญต่อการค้าขายของตน ดังเช่น เรื่องที่รัฐบาลขึ้นภาษี นอกจากนี้นายไคฮ้อก็มีข้อคิดที่น่านิยมคือไม่ค้าขายเกินราคาหรือเอาเปรียบลูกค้า ดังกล่าวไว้ว่า "...แต่เวลานี้ของนอกลดราคาถึงจะถูกขึ้นภาษีห้างขายให้ฉันเท่าราคาเดิม ฉันก็ขายไปอย่างราคาเดิม..." (กำแหงภาษี, 2476 : 109) และไม่มีความคิดที่แปลกแยกจากคนไทย ดังเช่น เรื่องส่งบุตรไปเมืองจีน บทละครแสดงให้เห็นว่านายไคฮ้อส่งไปตามประเพณีเพราะไม่ต้องการให้เกิดความแปลกแยกจากกลุ่มคนเชื้อสายจีนมากกว่าที่จะมีความรู้สึกแยกตัวจากสังคมไทย ดังปรากฏในเรื่องว่า

ไคฮ้อ. "พ่อก็ไม่อยากส่งลูกไปไกลเหมือนกัน แต่ปู่ตายอยู่ที่เมืองจีน เคี่ยวเข็ญให้ส่งไปบ้างจึงได้ และที่ร้ายเหลือเกินก็พวกเพื่อนฝูงตามลี้ต่าง ๆ เพราะเขาคอยค้อน ถ้าไม่ทำตามธรรมเนียมเสียบ้าง..."

(กำแหงภาษี, 2476 : 120)

ส่วนมารดาและภรรยาของนายรัทคน บทละครแสดงให้เห็นว่าเป็นตัวละครประกอบฉากเพื่อช่วยเสริมบรรยากาศของครอบครัว ผู้อ่านจะพบว่าตัวละครที่เป็นผู้หญิงคนนี้ไม่ได้แสดงความคิดเห็น เรื่องเศรษฐกิจเลยต่างจากนางสาวลิ้วหัง หังนี้อาจจะเป็นเพราะนายไคฮ้อเป็นหัวหน้าครอบครัวที่รับผิดชอบและดูแล เรื่องการค้าอยู่แล้ว และอีกอย่างหนึ่ง ภรรยาของนายรัทคนก็ไม่ได้เรียนหนังสือเหมือนเช่นนางสาวลิ้วหัง ผู้แต่งจึงไม่ให้มีบทบาทแสดงความคิดเห็น เรื่องเศรษฐกิจเหมือนเช่นนางสาวลิ้วหัง แต่จะสนใจเรื่องภายในครอบครัว เช่น แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกไม่อยากให้นายไคฮ้อส่งพี่ชายคนที่ 2 ไปเมืองจีนตามธรรมเนียม

จีนโพ้นทะเล ดังกล่าวว่า

นางหนู. "ฉันคงร้องไห้ใหญ่ เพราะฉันต้องขอห้ามอย่าให้พ่อส่งพี่ไปเมือง
จีนเลย ใจพี่เค้าลัดช่วยกันห้ามพ่อด้วยซี..."

(กำแหงภาษี, 2476 : 120)

2.3.3.2 ตัวละครกลุ่มที่ 2 เป็นตัวละครที่มีสถานภาพทางสังคม
สูงกว่ากลุ่มแรก ตัวละครดังกล่าวคือกำนันแก้วและขุนวาทิชจีนวงศ์ กำนันแก้วมีตำแหน่งเป็น
กำนัน แต่ก็มีอาชีพอื่นอีกคือค้าข้าว ส่วนขุนวาทิชจีนวงศ์ก็ได้รับบรรดาศักดิ์เป็น "ขุน" ซึ่งคงมี
อาชีพค้าขายกับต่างประเทศด้วยจึงสนใจเรื่องเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศ ตัวละคร
กลุ่มที่ 2 นี้จะสนใจเรื่องเศรษฐกิจเพราะสัมพันธ์กับอาชีพ เช่นกำนันแก้วสนใจใคร่รู้เรื่องที่
รัฐบาลจัดเก็บภาษีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะภาษีที่ดิน เพราะ "เกรงว่าจะต้องเสียค่าปลูกข้าวที่เรียก
ว่าค่านาที่พอแล้ว จะต้องเสียค่าภาษีที่ดินอีกจะทนไม่ไหว..." (ออกจกมาตราทองคำ,
2476 : 108) และนอกจากนี้ก็สนใจสภาวะการดีกระทบกระเทือนเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจ
ตกต่ำทั่วโลก ดังที่ตามนายรัตนว่า

กำนัน "เขาว่าการตกต่ำคราวนี้ทั่วโลก จริงหรือหลาน? เมืองนอกเขาคง
คงขึ้นภาษีกันสิ้นละสินะ !"

(ออกจกมาตราทองคำ, 2476 : 110)

ส่วนขุนวาทิชก็สนใจใคร่รู้ว่ารัฐบาลไทยควรออกจาก
มาตราทองคำหรือไม่ ในเมื่อหลาย ๆ ประเทศพากันออกจากมาตราทองคำบ้างแล้ว ดังที่ไต่ถาม
เรื่องนี้ในงานทำบุญฉลองพระที่บ้านกำนันแก้ว ว่า

"ก๊วลา ลัมเปอร เขาออกจากมาตราทองคำ เราไม่ออกทำให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนกันถึงราคายาก เพราะราคาแลกเปลี่ยนเงินขึ้น ๆ ลงไม่ตรงกัน แต่ก่อนนี้เงินของเราคือราคาตายตัวกับเงินเปานค เคียวนี้ จะออกจากทองไปตามเปานค เสียบ้างก็แล้วกัน จะไม่ต้องลำบากแก่การค้าขายของเราที่สิงคโปร์ ปีนัง และก๊วลา ลัมเปอร เหมือนเช่นนี้"

(ออกจากมาตราทองคำ, 2476 : 122)

2.3.3.3 ตัวละครกลุ่มที่ 3 เป็นนักศึกษาและนักเรียน ตัวละครดังกล่าวคือนายรัตนและนางสาวสิ้วพัง นายรัตนมีบทบาทช่วยไขข้อข้องใจเรื่องเศรษฐกิจเป็นอย่างดี ดังเช่นอธิบายให้บิดาและคุณตาฟังอย่างละเอียด ส่วนนางสาวสิ้วพังซึ่งเข้ามามีบทบาทในเรื่องที่ 2 (ออกจากมาตราทองคำ) ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมสนทนาที่ดี ดังจะเห็นได้ว่าฟังและซักถามปัญหาต่าง ๆ เป็นอย่างดีซึ่งช่วยให้นายรัตนอธิบายเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจได้ละเอียดยิ่งขึ้น ทั้งนี้สังเกตว่าผู้แต่งให้นายรัตนและนางสาวสิ้วพังเป็นตัวละครสำคัญในการสื่อความรู้ความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสม เพราะในสายตาของชาวบ้านแล้วผู้เป็นที่ยอมรับในแง่มีความรู้พอที่จะอธิบายเรื่องที่เข้าใจยากแก่ชาวบ้านน่าจะได้แก่นักศึกษาและนักเรียน ซึ่งได้รับความรู้วิชาการสมัยใหม่ ดังนั้นการที่ผู้แต่งให้ตัวละครที่เป็นนักศึกษาและนักเรียนมีบทบาทสำคัญย่อมแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งเห็นความสำคัญของการศึกษาที่ทำให้คนตื่นตัวชวนหาความรู้ ดังที่ให้นางสาวสิ้วพังพูดกับนายรัตนว่า "...ครูเคยหัดให้เรียงความที่โรงเรียนด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ดเหล่านี้ แต่ฉันก็เข้าใจน้อยเต็มทีในเรื่องควรจะอยู่กับทองหรือออกจากทอง"

(ออกจากมาตราทองคำ, 2476 : 124)

2.3.4 บทสนทนา ผู้วิจัยพบว่าการสร้างบทสนทนาในบทละครชุดนี้ให้มีคุณค่าประทับใจผู้อ่านเป็นสิ่งที่ไม่ง่ายนัก เพราะนอกจากผู้แต่งต้องสร้างบทสนทนาเพื่อดำเนินเรื่องให้ผู้อ่านมีความรู้ความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจแล้ว ยังต้องสร้างบทสนทนาให้แสดงลักษณะนิสัยของตัวละคร และที่สำคัญต้องให้เหมาะสมกับลักษณะของตัวละครที่แตกต่างกันไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.3.4.1 การสร้างบทสนทนาให้เหมาะสมกับบทบาทของตัวละคร
บทละครชุดนี้มีตัวละครที่มีสถานภาพทางสังคมที่แตกต่างกันการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อให้
สมจริงจึงต้องมีลักษณะแตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินเรื่องมีลักษณะน่าสนใจ เมื่อนายรัตน
ซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่องสนทนากับบิดาและญาติผู้ใหญ่จะใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เช่น มีการ
เปรียบเทียบเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายขึ้น ซึ่งปรากฏในตอนต่อไปนี้

ตอนที่นายรัตนพูดถึงเรื่องแต่ละประเทศพากันตั้ง
กำแพงภาษีกันไม่ให้สินค้าประเทศอื่นเข้ามา และในขณะที่เดียวกันก็ตัดไม่ให้สินค้าของตัวเองออกไป
ขายต่างประเทศ ลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจ นายรัตนพูดเปรียบเทียบว่า

รัตน...ทุกวันนี้สงครามเศรษฐกิจกำลังกลายเป็นสงครามสนามเพลาะ คือ
ต่างประเทศ ต่างตั้งกำแพงภาษีกันบ้างคนอย่างเดียวกับทหารชุดสนามเพลาะกำบังคน
เพื่อต่อสู้กันอย่างระหัดระเหวเหมือนเมื่อครั้งทำสงครามโลกคราวที่แล้วมา...

(กำแพงภาษี, 2476 : 113)

ตอนที่นายรัตนอธิบายและแสดงความคิดเห็นเรื่อง
การเก็บภาษีของรัฐบาล นายรัตนเสนอว่าควรหันไปส่งเสริมให้มีการค้าให้มากเพื่อจะได้มีเงิน
หมุนเวียน นายรัตนได้เปรียบเทียบเรื่องนี้กับการค้าขายของนายโคฮ้อเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น
ดังกล่าว่า

รัตน ...แท้จริงพาณิชย์การคืออะไร ? ไม่ใช่หิ้งซื้อหิ้งขายคอกหรือ ?
ไม่ต้องคู่อื่นไกล พาณิชยกรรมน้อย ๆ มีอยู่ที่โรงน่าน... ยุคใดที่การซื้อกับการขาย
ของพ่อคิดเป็นราคาเงินได้วันละมาก ๆ ยุคนั้นพ่อรำรวยหน้าขึ้นตาบาน ถ้ายุคใด
ซื้อไม่จ่ายขายไม่คล่อง วันหนึ่ง ๆ เงินเข้าออกตกไปยุคนั้นพ่อก็ร้องว่าผิดเคือง
และหน้านิ้วควมวด."

(กำแพงภาษี, 2476 : 118-119)

ต่อมาเพื่อนายรัตนสนทนากับนางสาวลิวฟังซึ่งเป็นนักเรียนที่มีความกระตือรือร้นสนใจเรื่องเศรษฐกิจ ผู้แต่งก็ให้นายรัตนใช้ภาษาที่เป็นวิชาการ เช่น ใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษมากขึ้น ดังปรากฏในตอนนี้นายรัตนพูดถึงการแลกเปลี่ยนเงินตราว่า

รัตน. ...Bill of Exchange นี้เป็นธรรมดาจะต้องอยู่ในกฎแห่ง Demand และ Supply ด้วย ยิ่งซื้อมากกว่าขาย Bill of Exchange ก็ยิ่งเพิ่มขึ้น กล่าวคือ อัตราค่าแลกเปลี่ยนเงินต่างประเทศสูงขึ้น เพราะค่าแห่งเงินตราของตนต่ำลง

(ออกจากมาตราทองคำ, 2476 : 132)

ทั้งนี้แม้ผู้แต่งให้นายรัตนและนางสาวลิวฟังสนทนากันโดยใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ แต่ผู้อ่านจะสังเกตได้ว่าในบางตอนผู้แต่งมีคำอธิบายเป็นภาษาไทย ปรากฏอยู่ด้วยเพื่อให้ผู้อ่านบวกละครเรื่องนี้เข้าใจเรื่องได้ลึกซึ้ง ดังปรากฏในตอนนี้นายรัตนพูดถึงการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศอังกฤษ ความว่า

รัตน. ...Prince of Wales มกุฎราชกุมารของอังกฤษยังเข้าช่วยชักชวนชาวอังกฤษให้ใช้แคสสินค้าอังกฤษอีกด้วย. แม้บ้านจ่ายตลาดจะถามว่า นี่เนยอังกฤษใช้ใหม่จะ ? ถ้าไม่ใช่ไม่ใช่ชื่อ รัฐบาลอังกฤษยังตั้งกำแพงภาษีเสีย ๆ Tariff ขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของอังกฤษ เพราะอังกฤษถือลัทธิ Free Trade ให้เสรีภาพแก่สินค้าเข้าออกทั้งหลายมาแต่ไหนแต่ไร

(ออกจากมาตราทองคำ, 2476 : 129)

นอกจากนี้ลักษณะที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของบทสนทนา ระหว่างนายรัตนกับนางสาวลิวฟัง ผู้อ่านจะสังเกตได้ว่าตัวละครมีการใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพพจน์ชัดเจน ดังตัวอย่างตอนต่อไปนี้

ตอนที่นางสาวลิวฟังพูดถึงปัญหาของประเทศเยอรมนี ซึ่ง
เป็นประเทศผู้แพ้สงครามคงจะใช้ค่าเสียหายเป็นจำนวนมากจนไม่สามารถใช้หนี้ได้ นางสาว
ลิวฟังได้เปรียบเทียบเยอรมนีว่าเป็นเหมือนบุทีไม่มีเลือกให้ริคอีกแล้ว ดังกล่าวว่า

ลิวฟัง. "ถึงลูกหนี้จะดีเพียงไร ถ้าเจ้าหนี้คัดทางใช้หนี้เสียหมดแล้วลูกหนี้
ไม่มีทางจะใช้ ไม่อยากปฏิเสธก็เหมือนปฏิเสธอยู่ในตัวนั่นเอง ทั้งยุโรปและอเมริกา
พากันก่อกำหนัดหนี้ขึ้นสูง ๆ สินค้าของเยอรมนีจะส่งไปขายเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ ก็
ติดกำแพงภาษี เข้าไม่ได้ จะใช้หนี้เป็นสิ่งของก็ไม่เอา จะริคเอาแต่ทองคำ หนี้
ยังค้างอยู่อีกมากมาย จะให้เยอรมนีเอาทองคำไหนมาใช้หนี้ แม้รัฐบาลเยอรมันก็
ร้องอยู่แล้วไม่ใช้หรือจะว่าบุทีไม่มีเลือกจะให้ริคอีกแล้ว ?

(เงินค่าเสียหายและหนี้สงคราม, 2476 : 140-141)

ตอนที่นายริคพูดถึง ส.ป.ร.อเมริกาว่าคงไม่ยอมลดหนี้
เพราะจะทำให้อเมริกาเป็นผู้ขาดทุน นายริคได้พูดเปรียบเทียบเพื่อตั้งเรื่องให้ไกลตัวขึ้น โดย
เปรียบเทียบว่าถ้าลิวฟังเป็นอเมริกาจะยอมเป็นผู้เสียหายหรือ ดังกล่าวว่า

ริค... ถ้าตัวน้องเป็นอเมริกา เป็นผู้ได้จ่ายเงินและยุทภัณฑ์ที่ราคาเป็นเงิน
ไปจริง ๆ น้องจะยอมเป็นผู้เสียหายคนเดียวหรือจ๊ะ ? เพราะการที่ให้อเมริกาลดหนี้
เท่าไร ประเทศเจ้าหนี้ฝ่ายสัมพันธมิตรทั้งสามในยุโรปจะยอมลดให้แก่เยอรมนีเท่านั้น
ตามเสียงของฝรั่งเศส ก็เท่ากับจะเกณฑ์ให้อเมริกาเป็นผู้ขาดทุนคนเดียว...

(เงินค่าเสียหายและหนี้สงคราม, 2476 : 144)

และอีกตอนหนึ่งของเรื่องนายรัตนไค้พูดถึงการแก้ปัญหา
ของประเทศผู้ชนะสงครามที่ต้องการให้เยอรมนีชดใช้เงินค่าเสียหายและหนี้สงครามก็ต้องคิดหา
วิธีช่วยเหลือเยอรมนีก่อน โดยเปรียบเทียบเยอรมนีเป็นท่านที่ประเทศเจ้าหนี้ต้องการให้ออกไข่
เป็นทอง ดังกล่าวไว้ว่า

รัตน ...ท่านคือเยอรมนีจะออกไข่เป็นทองมาแจกกันตามบรรดาเจ้าหนี้ได้
ก็จะต้องได้รับอาหารและการเลี้ยงดูให้บริบูรณ์ ซึ่งแปลว่าการประชุมจะต้องพูดถึง
วิธีช่วยเหลือเยอรมนี ตลอดไปถึงลกด่าพวงภาษียอมรับสินค้าเยอรมัน...

(เงินค่าเสียหายและหนี้สงคราม, 2476 : 148)

2.3.4.2 การสร้างบทสนทนาเพื่อลดความเคร่งเครียด บทละคร
ชุดนี้มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การดำเนินเรื่องไม่ให้เคร่งเครียดจนเกินไปจะช่วยให้
บทละครไม่น่าเบื่อ ดังนั้นการสร้างบทสนทนามีส่วนสำคัญอย่างมาก ซึ่งปรากฏในตอนต่อไปนี้
ตอนที่นายรัตน นายไค้ซ้อ และก้านันแก้ว กำลังสนทนา
กัน บทสนทนาของตัวละครทำให้รู้สึกว่าเป็นเรื่องสมจริงสมจังอยู่ในชีวิตประจำวัน ดังปรากฏ
ว่านายไค้ซ้อได้แสดงความคิดเห็นที่แสดงให้เห็นว่ายังมีความรู้สึกผูกพันกับประเทศจีนจึงคิดจะให้
ประเทศจีนค้าขายได้กำไรมาก ๆ จนไม่คิดว่าจะก่อปัญหาเศรษฐกิจแก่ประเทศอื่นอย่างไร ต่าง
จากนายรัตน ถึงแม้จะเป็นลูกหลานจีนแต่ไม่ได้คิดเหมือนบิดา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งต้องการ
ให้ผู้อ่านเห็นว่านายรัตนเป็น "พันธุ์เจริญ" ที่ไม่มีลักษณะเลวร้ายน่ารังเกียจ ความคิดเห็นของ
นายไค้ซ้อคืออยากให้เมืองจีนเก็บภาษีขาเข้าสูงเพื่อกันสินค้าออก แต่คิดจะส่งสินค้าในประเทศออก
ไปให้มากเพื่อที่จะค้าขายได้เงินมากขึ้น เมื่อนายรัตนได้ฟังก็ชี้แจงว่าเป็นวิธีที่เห็นแก่ได้ และ
ซ้ำเติมเศรษฐกิจของโลกให้ทรุดหนักลง เพราะคิดจะขายเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งจริง ๆ แล้วเป็นไป
ไม่ได้เพราะประเทศจีนก็ยังต้องการซื้อสินค้าจากต่างประเทศ ถ้าเมืองจีนไม่ต้องการซื้อสินค้า
จากประเทศอื่นจริง ๆ ก็สั่งห้ามสินค้าต่างประเทศเข้าเมืองเสีย แต่นายไค้ซ้อรู้ว่าเมืองจีนยัง
จำเป็นต้องใช้สินค้าบางอย่างของต่างประเทศจึงคัดค้านนายรัตนว่าทำไมจึงพูดเช่นนั้น นายรัตน

ในตอนนั้น ก็ให้กำนันแก้วเกิดความสงสัยว่านายรัตนชื่ออะไรแน่ เพราะไต่ถามนายไคฮ้อเรียก ว่า "แก้วลัด" การแหรบพหสนทนาตั้งกล่าวทำให้ นายไคฮ้อต้องหันมาตอบคำถาม ซึ่งผู้อ่านก็จะรู้สึก ว่า นายรัตนเป็นตัวละครที่มีชีวิตมากกว่าที่จะเป็นเพียง "หุ่น" ที่ผู้แต่งต้องการสร้างขึ้นมาเพียงเป็น ผู้ให้ความรู้เรื่องเศรษฐกิจแก่ผู้อ่าน นอกจากนี้คำตอบของนายไคฮ้อก็บอกให้ผู้อ่านทราบว่า เป็น คนจีนที่มีความขยันขันแข็งในการทำมาหากิน จากเดิมเป็นเพียงพ่อค้าขายแก้วลัดที่ราชวงศ์ แต่ ปัจจุบันเปิดร้านค้าขายสินค้านอกและค้าข้าว ดังปรากฏในเรื่องว่า

กำนัน "จริงชื่อไคฮ้อ อ้ายกินข้าวบนบกกลอยมันอร่อยเมื่อไร แต่แก้วลัด นี้พ่อจะชื่ออะไรแน่ ตาจะได้เรียกถูก?"

ไคฮ้อ "เตี้ยของฉันตั้งตัวได้ เพราะขายแก้วลัดที่ราชวงศ์ ฉันก็ให้ชื่อลูกว่า แก้วลัด เป็นที่ระลึกในสกุลของเรา...แต่ว่าตัวสะกดในกรุงเทพฯ เขาเปลี่ยนอยู่เสมอ ตามธรรมเนียมของผู้รู้มากยากนาน ชื่อของเจ้าหนูก็เลยเขียนเป็นรัตนไป

(กำแพงภาษี, 2476 : 114)

ตอนที่นายรัตนสนทนากับนางสาวลิ้วหัง ผู้แต่งสร้าง บทสนทนามีลักษณะการหยอกล้อความประสาหม่มสาว ซึ่งช่วยให้บรรยากาศของเรื่องสดชื่นขึ้น ตั้งตัวอย่างหลายตอนด้วยกัน เช่น เมื่อนางสาวลิ้วหังถามว่าพี่รัตนคงไม่หลงความรู้ นายรัตน ก็ตอบแบบเกี้ยวผู้ถาม ความว่า

ลิ้วหัง "ความรู้ของคุณตากับคุณลุง ไปกันคนละเรื่อง แต่บางทีพี่รัตนจะไม่ หลงความรู้ในเรื่อง"

รัตน "พี่ไม่มีอะไรจะหลง อยากรู้มีหลงกับเขาบ้างเหมือนกัน"

(ออกจากมาตราทองคำ, 2476 : 124-125)

ตอนที่นางสาวลิวหงแก่งใช้คำว่า "อาราธนา" หยอกล้อ นายรัตน เมื่อต้องการให้อธิบายถึงเรื่องที่บ้านแก้วนึกสงสัยขึ้นมา ดังกล่าวว่า

ก้านั้น "คาหังสนุก แต่ให้สงสัยว่าเรื่องเงินแท้ ๆ ทำไมทุกคนเป็นทองไปหมด ?"

ลิวหง "พวกเราต้องขออาราธนาให้รัตนอธิบายต่อไป" (ยิ้ม)

(ออกจากมาตราทองคำ, 2476 : 134)

2.3.5 ฉาก ลักษณะฉากของบทละครชุดนี้เป็นฉากชนบทของไทย ดังที่ผู้แต่งได้บอกผู้อ่านตั้งแต่ตอนต้นเรื่องว่านายไคฮ้อเป็นพ่อค้าที่ตั้งร้านอยู่ที่โรงนา ต่อจากนั้นผู้อ่านก็จะสัมผัสกับชีวิตชนบทมากขึ้น คือผู้แต่งให้นายรัตนกลับบ้านโดยใช้เรือเป็นพาหนะ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบ้านของนายไคฮ้ออยู่ติดริมคลอง นอกจากนี้ผู้แต่งยังได้แสดงภาพบ้านว่ามีพื้นที่เป็นฟาก ลักษณะฉากของบทละครจึงเป็นชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้แต่งให้มีการจัดงานที่แสดงถึงชีวิตชนบทของไทย ดังปรากฏว่ามีการจัดงานทำบุญฉลองพระที่บ้านก้านั้นแก้ว ส่วนบ้านนายไคฮ้อก็มีงานบุญตามธรรมเนียมจีน แต่ก็มีการจัดงานแบบไทย เช่นการจัดฉายภาพยนตร์กลางแปลง การสร้างฉากของบทละครชุดนี้จึงเหมาะสมกับเรื่องเพราะผู้อ่านคงทราบว่าผู้แต่งต้องการจะให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจแก่ชาวบ้านจึงสร้างตัวละครให้เป็นคนในชนบท และน่าจะต้องการแสดงว่าเรื่องเศรษฐกิจมีผลกระทบกระเทือนไปทั่วถึงทุกแห่ง นอกจากนี้การที่คนในชนบทมีบุตรหลานที่ได้รับการศึกษาจะเป็นประโยชน์ในการทำ ความเข้าใจระบบเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กันทั่วโลก

2.3.6 สรุป เมื่อผู้วิจัยได้วิเคราะห์คุณค่าทางศิลปะของบทละครชุดนี้ก็พบว่า จะอ่านบทละครเรื่องนี้ให้เข้าใจชัดเจนโดยไม่รู้ความเป็นมาของสภาพสังคมในช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกนั้นเป็นเรื่องไม่่ง่ายนัก แต่ถ้าผู้อ่านพิจารณาบทละครนี้อย่างละเอียดโดยศึกษาสภาพสังคมดังกล่าวเพิ่มเติมก็จะพบว่า เป็นบทละครที่มีคุณค่าน่าสนใจ เรื่องหนึ่ง ดังเห็นได้ว่าผู้อ่านย่อมประทับใจกับความสามารถของผู้แต่งที่เขียนเรื่องที่มีเนื้อหาทางวิชาการให้คนทั่วไปอ่านโดยใช้บทละครเป็นสื่อได้อย่างไม่น่าเบื่อ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินเรื่อง การสร้างตัวละคร

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างบทสนทนาที่ต้องมีความละเอียดเป็นพิเศษ เพราะนอกจากบทสนทนาในเรื่องเป็นสื่อในการดำเนินเรื่องเพื่อให้ผู้อ่านรู้เรื่องเศรษฐกิจและรู้จักตัวละครแล้ว ยังสร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน โดยนำความคิดความอ่านของผู้แต่งเข้าสู่จิตใจของผู้อ่าน ซึ่งเป็นประโยชน์ช่วยให้เข้าใจสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่าบทละครชุดนี้เป็นบทละครที่มีคุณค่าน่าชื่นชมอีกชิ้นหนึ่งของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

3. เปรียบเทียบคุณค่าทางศิลปะของบทละครในบทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 กับบทละครของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่แสดงทัศนะต่อคนจีน

บทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 กับบทละครของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่แสดงทัศนะต่อคนจีน มีแง่มุมที่สามารถเปรียบเทียบในแง่คุณค่าทางศิลปะของบทละครดังนี้

3.1 ด้านเนื้อหา คุณค่าด้านเนื้อหาของบทละครที่แสดงทัศนะต่อคนจีนมีประเด็นการวิเคราะห์ 2 ประการคือ เนื้อหาทางความคิดและเนื้อหาทางอารมณ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 เนื้อหาทางความคิด บทละครของผู้แต่งทั้ง 2 ท่าน มีคุณค่าด้านเนื้อหาทางความคิดในลักษณะร่วมกันและต่างกัน ดังนี้

3.1.1.1 ลักษณะร่วม เนื้อหาทางความคิดของผู้แต่งที่มีลักษณะร่วมกันมีดังนี้

1) แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต บทละครที่แสดงทัศนะต่อคนจีนมีแนวความคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในประเด็นต่อไปนี้

ก. ความมีหลักการในการดำเนินชีวิต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงแสดงแนวคิดดังกล่าวโดยแสดงผ่านตัวละครในแต่ละเรื่องดังนี้

ในเรื่องหัวใจนักรบ พระภิรมย์เป็นคนไทยที่

ขัดแย้งกับคนอื่น ๆ ในสังคม คือต่อต้านการเป็นเสื่อป่าและลูกเสื่อ แต่ต่อมาเมื่อพบกับสถานการณ์ที่เลวร้ายต่าง ๆ เช่น บุตรถูกยิงตาย เพื่อนร่วมชาติต่อสู้กับข้าศึกอย่างไม่คิดถึงชีวิต พระภิรมย์

จึงได้เปลี่ยนทัศนคติของตน และได้นแสดงควมมีหลักการในการดำเนินชีวิตโดยเข้าร่วมรบอย่าง
ไม่กลัวตาย เมื่อถูกข้าศึกจับกุมตัวก็แสดงให้เห็นว่ายอมตายดีกว่าเปิดเผยความลับของทางราชการ
ทั้งนี้ เหตุผลสำคัญของพฤติกรรม เช่นนี้ก็คือความตระหนักในหน้าที่พลเมือง

ในเรื่อง โหงพาง พระยาสมุทและหลวงเขียว
แสดงถึงควมมีหลักการในการดำเนินชีวิต ดังเห็นได้ว่าพระยาสมุทเป็นผู้บังคับการเรือรบที่มี
สติปัญญาและความสุขุมรอบคอบจึงสามารถจับผู้ร้ายได้ ส่วนหลวงเขียวก็เป็นลูกน้องที่มีความรับ
ผิดชอบต่อหน้าที่การงานมากกว่าจะเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัวแม้มีโอกาส ดังที่ไม่ยอมร่วมมือกับ
พระวิสุตย์ที่ให้อภัยเหลือ เรื่องจารกรรมเอกสารลับของทางราชการ

ในเรื่อง วิวาพระสมุท หัวมิดส์แสดงความรัก
และห่วงใยชาวเมืองโดยยอมให้ชาวเมืองจกพิศุขาพระสมุท เพราะรู้ว่าไม่สามารถเลิกล้ม
ความเชื่อของชาวเมืองได้ แล้วพระองค์จึงค่อยแอบหาหนทางช่วยเหลืออันโศกเศร้า การที่
หัวมิดส์ยอมให้ชาวเมืองทำ เช่นนั้นแสดงให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตอย่างมีหลักการคือมีความสุข
รอบคอบ และเห็นความสงบสุขของบ้านเมืองว่ามีความสำคัญว่าสิ่งอื่นใด

ในเรื่อง หมายน้าบ่อหน้า ร้อยเอกแก้วมีลักษณะ
ดำเนินชีวิตอย่างมีหลักการต่างจากหลวงภักดิ์ ดังเห็นได้ว่าเป็นคนเปิดเผยและไม่ชอบทำอะไร
ที่เป็นการเสแสร้ง ร้อยเอกแก้วจึงได้รับความสำเร็จในชีวิตทั้งในหน้าที่การงานและชีวิตส่วนตัว

ในเรื่อง นิทาสโมสร นายบุญสมมีหลักการใน
การดำเนินชีวิตเช่นกัน ดังเห็นได้ว่าแม้มีลักษณะนิสัยที่ไม่ดีหลายประการ แต่ก็ยังมีลักษณะนิสัย
ที่ดีบางประการ ซึ่งสำคัญกว่าเช่นมีความกตัญญู จริงใจ และมีน้ำใจ ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็น
เห็นการดำเนินชีวิตโดยมีคุณธรรมเป็นหลักการ นายบุญสมจึงเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือมากกว่า
ขุนเจริญผู้พี่ชายซึ่งหน้าซื่อใจคด

ในประเด็นที่กล่าวไปแล้วนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
ก็แสดงแนวคิดที่แสดงถึงควมมีหลักการในการดำเนินชีวิตในงานบหละครของท่านเช่นกัน ดัง
ปรากฏในบทประพันธ์ต่อไปนี้

ในเรื่อง แม่ศรีภรรยา อาแป๊ะสุกแสดงควมมี
หลักการในการดำเนินชีวิตจากการที่รู้จักสร้างฐานะตนเองให้มั่นคง และต่อจากนั้นก็คิดสร้าง

ครอบครัว ดังนั้นเมื่ออาแป๊ะสุดหลงรักไปล่และพบว่าไม่ล่มีปัญหากับนายจ้าง อาแป๊ะสุดก็ได้พิสูจน์ให้ไปล่เห็นว่าความเป็นเจ๊กเป็นจีนไม่ใช่อุปสรรคสำคัญตามที่ไปล่คิดรังเกียจ แต่ความมีน้ำใจและความจริงใจต่างหากที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินชีวิต ความมีหลักการในการดำเนินชีวิตของอาแป๊ะสุดจึงชนะใจไปล่ได้

ในเรื่องบ๋อยใหม่ จีนเซ็งแสดงควมมีหลักการในการดำเนินชีวิต โดยการดำเนินชีวิตอย่างสมถะ ไม่โลภมาก และยึดมั่นในความกตัญญู ดังเห็นได้ว่าแม้ทราบความลับของจางวางลี้กับแม่เป้า จีนเซ็งก็ไม่ถือโอกาสข่มขู่หรือก่อความวุ่นวายเพราะเข้าใจว่าจางวางเป็นบิดาที่ตนตามหาและพอใจที่จะรับใช้ในฐานะบ๋อยเท่านั้น

ในเรื่องกำแหงภาษี ออกจากมาตราทองคำ และเงินค่าเสียหายและหนี้สงคราม ตัวละครที่แสดงว่ามีหลักการในการดำเนินชีวิตอย่างชัดเจนและน่ายกย่องคือ นายโคฮ้อ ผู้อ่านจะพบว่านายโคฮ้อรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยและพยายามรักษาขนบธรรมเนียมเดิมของตนไว้ ดังเห็นได้จากให้ความสนใจและส่งเสริมให้การศึกษาแก่ลูก ๆ ส่วนเรื่องการส่งลูกหลานกลับเมืองจีน นายโคฮ้อก็ไม่ได้ละเลย เพราะไม่ต้องการให้เพื่อนบ้านที่เป็นคนจีนมีความรู้สึกว่าเขาทำตัวแปลกแยก

ข- การมองเห็นค่าของน้ำใจสำคัญกว่าค่าของวัตถุ แนวความคิดร่วมอีกประการหนึ่งที่ผู้แต่งทั้ง 2 ท่านเสนอแก่ผู้อ่านคือ การแสดงให้เห็นว่าค่าของวัตถุไม่สำคัญไปกว่าค่าของน้ำใจหรือความมีคุณธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังจะกล่าวต่อไป

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงแสดงแนวคิดเรื่องนี้ไว้ในบทละครพระราชนิพนธ์ดังนี้

ในเรื่องโหงพาง หลวงเขี้ยวแสดงให้เห็นว่าข้อเสนอของพระวิสุตร์ที่จะยกเลิกหนังสือถึงขนาดล้มละลายให้ไม่มีความสำคัญมากไปกว่าการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อตรง ดังที่หลวงเขี้ยวไม่ยอมร่วมมือจารกรรมเอกสารลับทางราชการตามที่พระวิสุตร์ต้องการ

ในเรื่องนิทานสโมสร นายบุญสมแสดงความมีคุณธรรมในข้อมีความกตัญญูรู้คุณผู้มีพระคุณมากกว่าเห็นแก่เงิน ดังที่ไม่ยอมขายแหวนที่พระยาอมรซึ่งเป็นเจ้าคุณลุงให้ไว้จนพระยาอมรซาบซึ่งในความดีและความมีน้ำใจของหลานชาย

ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวปรากฏในบทละครของ
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในบทละครเรื่องต่อไปนี้

ในเรื่อง แม่ศรีครัว อาแม่สะสุกแสดงความมี
น้ำใจกับไปล์ โดยยอมจ่ายเงินไต่ตัวไปล์จากคุณแม่ครัว เมื่อทราบว่าไปล์กำลังจะถูกคุณแม่ครัว
ใส่กรวนเร่งเอาเงินคืนอย่างกระหน่ำ ทั้ง ๆ ที่ไปล์ไม่ได้แสดงท่าทีเอนเอียงมาทางอาแม่สะสุก
เลย

ในเรื่อง กำแพงภาษี ออกจากมาตราทองคำ
และ เงินค่าเสียหายและหนี้สงคราม นายไค้อแสดงความเป็นพ่อค้าที่มีคุณธรรมโดยการขายของ
ให้ลูกค้าอย่างยุติธรรมคือไม่ขายเกินราคา ซึ่งแสดงให้เห็นว่านายไค้อไม่เห็นแก่เงินแต่เป็นผู้มี
หลักการและมีคุณธรรมต่ออาชีพของตน

2) แนวคิดที่แสดงถึงข้อบกพร่องของมนุษย์ ผู้แต่ง
บทละครที่แสดงทัศนะต่อคนจีนทั้ง 2 ท่าน ได้แสดงแนวคิดที่แสดงถึงข้อบกพร่องของมนุษย์ไว้
หลายประการ ดังที่ปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ หลาย
เรื่องด้วยกันคือ

ในเรื่อง หัวใจนักรบ นายซุ่นเป้งเป็นนักเรียน
กฎหมาย แต่มีพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อชาติ ดังที่เสียมสอนพระภิรมย์ให้เกลียดชังรัฐบาล และ
ลอบยิงนายสวึงเพียงเพื่อหวังความดีความชอบจากข้าศึกจนไม่คำนึงถึงความซื่อตรงต่อมิตร ทั้งนี้
เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงสร้างซุ่นเป้งให้มีพฤติกรรมที่มีข้อบกพร่องอย่างร้ายแรง
แต่ไม่ได้ให้เหตุผลว่าเป็นเพราะเหตุใด นอกจากความชั่วร้ายเพราะความเป็นจีน การสร้าง
ตัวละครให้มีลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ตัวละครขาดความสมจริงไปบ้างไม่น้อยทีเดียว

ในเรื่อง โหงพาง พระวิสุตร์เป็นข้าราชการที่มี
บรรดาศักดิ์ ซึ่งถึงแม้ไม่สูงนักแต่ก็จัดได้ว่าคงมีคุณความดีมาก่อนจึงได้รับบรรดาศักดิ์และ
ก่อนข้างมีหน้ามีตาในสังคม ดังเห็นได้ว่าเป็นแขกรับเชิญในงานเลี้ยงที่พระยาสมุทรจักรชั้น และเป็น
คนที่หลวงเซีย้วให้ความเกรงอกเกรงใจอยู่มาก แต่พระวิสุตร์กลับมีพฤติกรรมที่เลวร้าย คือ
ร่วมมือกับคนต่างชาติบ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศ สังเกตได้จากข้อบกพร่องของพระวิสุตร์
ก่อนข้างร้ายแรง เพราะแม้รู้ว่ามีการลอบวางระเบิดเรือรบหลวง พระวิสุตร์ก็ยังร่วมมือกับ

ชาวต่างชาติโดยไม่คิดถึงชีวิตคนไทยด้วยกัน และเมื่อถูกจับตัวได้ก็ไม่มีการทำประกันตัว โดยเฉพาะความเป็นข้าราชการไม่ได้มีอิทธิพลให้พระวิสุตร์ตระหนักในหน้าที่ที่พึงมีต่อชาติยิ่งกว่าพลเมืองโดยทั่วไป

ในเรื่อง วิวาห์พระสมุทร คริสโตเฟอร์เป็นบุคคลสำคัญในเมืองอัลฟาถือเป็นหัวหน้านักบวช ชาวเมืองให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟังคริสโตเฟอร์มาก แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าคริสโตเฟอร์ก็มีความใหญ่โตสูงและแสดงความเป็นปฏิกษต่อเจ้าเมือง โดยการยุแหย่ให้ชาวเมืองนำพระราชธิดาอันโดโรเมคาไปบูชาพระสมุทรเพราะหวังผลประโยชน์ด้านการเมือง ความจริงแล้วถ้าคริสโตเฟอร์ดำเนินชีวิตด้วยจริยธรรม ไม่โลภมากและปฏิบัติตนตรงต่อหน้าที่ ไม่ก่อปัญหาขึ้นในเรื่อง ข้อบกพร่องของคริสโตเฟอร์ก็คงไม่อยู่ในขั้นที่ร้ายแรงเช่นนี้

ในเรื่อง หมายนับอหน้า หลวงภักดีมีตำแหน่งหน้าที่การงานเป็นที่เชื่อถือในสังคม และมีผู้บังคับบัญชาสนับสนุนให้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน แต่หลวงภักดีมีข้อบกพร่องในประเด็นที่มีความโลภ และขาดhiriโอตดปบะจึงพยายามใช้กลอุบายจนถลำลึกถึงขั้นกระทำผิด โดยกล่าวใส่ร้ายผู้อื่นและกรรโชกทรัพย์เพื่อเอาตัวรอด ชีวิตของหลวงภักดีที่น่าจะมีความเจริญก้าวหน้าจึงกลายเป็นพบกับความหายนะอย่างน่าเสียดายด้วยความบกพร่องของตัวเอง

ในเรื่อง คดีสำคัญ ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงแสดงให้เห็นถึงข้อบกพร่องของกระบวนการยุติธรรมในชั้นศาลมณฑลโลเลบุรี นับตั้งแต่ระดับผู้พิพากษา ทนายความ จำศาลจนถึงนักการ โดยผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงแสดงให้เห็นว่ากลุ่มกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวมีลักษณะเห็นแก่ตัว ย่อหย่อนในวินัย และขาดหลักการที่พึงมีของผู้มีหน้าที่ให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน

ในเรื่อง นิินทาสโมสร ตัวละครที่มีข้อบกพร่องคือกลุ่มนิินทาสโมสรและขุนเจริญ ดังเห็นได้ว่ากลุ่มนิินทาสโมสรชอบนิินทาสใส่ร้ายสร้างความเดือดร้อนใจแก่ผู้อื่น ส่วนขุนเจริญก็มีลักษณะเจ้าเล่ห์ เห็นแก่ตัว และขาดคุณธรรมจนเกิดเรื่องวุ่นวาย สามภรรยาเกือบแตกแยกกัน คนรักกันเกือบชดใจเลิกร้างกันไป แต่เมื่อขุนเจริญถูกเปิดโปงความชั่วร้ายอย่างไม่มีทางแก้ตัวก็ได้รับผลกระทบไม่เป็นที่เชื่อถือของคนในสังคมอีกต่อไป และไม่ได้รับมรดกจากพระยาอมรซึ่งเป็นเจ้าคุณลุง

สำหรับบทละครของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ก็ปรากฏว่า ท่านได้เสนอเนื้อหาทางความคิดที่แสดงถึงข้อบกพร่องของมนุษย์เหมือน เช่นพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ แต่สังเกตได้ว่าเป็นข้อบกพร่องที่ไม่ร้ายแรงเหมือนดังในพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เหตุผลสำคัญวิเคราะห์ได้ว่า เรื่องส่วนใหญ่ของท่านเน้น ลักษณะส่วนดีของมนุษย์ที่น่าชื่นชมมากกว่าจึงไม่มีโครงเรื่องที่แสดงความซัดแย้งที่รุนแรง ข้อบกพร่องของมนุษย์เป็นลักษณะที่ยั่วล้อให้เกิดอารมณ์ขันเท่านั้น นอกจากนี้ยังไม่มีเรื่องที่อยู่ในข่ายปลุกใจให้รักชาติ จึงไม่ปรากฏลักษณะตัวละครที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางการเมืองและ ไม่เลวร้ายถึงขั้นนำความเดือดร้อนแก่สังคมจนไม่นำให้อภัย ดังเห็นได้จากบทละครเรื่องต่อไป

ในเรื่อง แม่ศรีครัว สิบโทคู่กับนายยามเที่ยงมี

ข้อบกพร่องในข้อที่หาเห็นแก่ได้ ขาดความจริงใจ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามสถานการณ์ จนไม่เป็นที่น่าเชื่อถือเอาเป็นที่พึ่งไม่ได้ ดังที่พร้าบอกรักไปสั แต่เมื่อไปขอความช่วยเหลือ ก็ออกบักและเอาตัวรอดอย่างไรไม่มีเยื่อใย อย่างไรก็ตามสังเกตได้ว่าข้อบกพร่องของสิบโทคู่กับ นายยามเที่ยงก็ไม่รุนแรงนัก เพราะบทละครได้แสดงว่าตัวละครทั้งสองมีข้อจำกัดในชีวิต เช่น เป็นเจ้าหน้าที่ชั้นต่ำและมีเงินเดือนน้อย ผู้อ่านจึงพอที่จะเข้าใจและให้อภัยสิบโทคู่กับนายยาม เที่ยง

ในเรื่อง บอຍใหม่ นายสมิธมีข้อบกพร่องในข้อที่หา เห็นแก่ได้ หลงตัวเอง ไม่เห็นใจผู้อื่น หยิ่งยโส และหยาบคาย ดังเห็นได้ว่าเป็นญาติของแม่เป้า แต่เมื่อมาพักอยู่ที่บ้านแม่เป้าก็ไม่เกรงใจจางวางสัว และยังวางตัวกั่นกลางระหว่างจางวางสัว กับแม่เป้า จนสามภรรยาคุณนี้เกือบเลิกร้างกัน แต่สังเกตได้ว่านายสมิธยังมีข้อดีอยู่บ้างคือ ไม่ได้ถือโอกาสล่วงเกินภรรยาผู้อื่นจนผิดศีลธรรม และเมื่อเงินซึ่งแสดงให้รู้ว่าล่วงรู้ความลับแม่เป้า เป็นเรื่องที่ไม่ได้เป็นความผิดร้ายแรง นายสมิธก็ยอมออกจากบ้านจางวางสัวแทนที่จะค้นหุรงอยู่ ต่อไป ข้อบกพร่องของนายสมิธจึงไม่จัดว่าเลวร้ายมากนักเพราะไม่ได้สร้างความเดือดร้อน อย่างรุนแรงแก่ผู้อื่น

3.1.1.2 ลักษณะต่าง ผู้แต่งทั้ง 2 ท่าน มิได้เสนอเนื้อหาทาง ความคิดที่มีลักษณะร่วมกันเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงเสนอเนื้อหาทางความคิดที่ต่างกันในแต่ละ เรื่องต่อไปนี้

1) แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังความรักชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเสนอเนื้อหาทางความคิดดังกล่าวแก่ผู้อ่านได้อย่างน่าสนใจ ดังปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องต่อไปนี้

ในเรื่อง หัวใจนักรบ ผู้อ่านจะประทับใจกับบทบาทของพระภีร์มย์คงมีความรักชาติอยู่ในตัวเองบ้างแล้ว เมื่อมาพบเหตุการณ์สะเทือนใจจึงสามารถแสดงความรักชาติหาญ และความมีหัวใจนักรบปรากฏออกมา

ในเรื่อง โพงพาง ผู้อ่านจะพบว่าหลวงเขียวได้แสดงความรักชาติอย่างมั่นคง แม้จะต้องเดือดร้อนในชีวิตส่วนตัว เพราะไม่ยอมทำตามข้อเสนอของพระวิสุตร์ที่ขอให้ร่วมเมื่อจารกรรมเอกสารลับของทางราชการ

และในเรื่อง วิวาห์พระสมุทร ในขณะที่ผู้อ่านกำลังเพลิดเพลินกับบทบาทของอันเฑระกับอันโคเรเมตา ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ก็ทรงแสดงให้เห็นความสำคัญของการมีกำลังเรือรบ

อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าการเน้นเสนอเนื้อหาทางความคิด เรื่องความรักชาตินี้ ได้ก่อให้เกิดข้อพิงวาทที่จะประณามคนต่างชาติโดยเฉพาะคนจีน ดังเห็นได้ว่าผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงให้ตัวละครที่เป็นคนจีน คือนายขุนแบ่งและนายประมุล มีพฤติกรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ส่วนนายเต็กหลี่แม้ไม่มีพฤติกรรมที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ แต่ก็อาจจะตกเป็นเครื่องมือของศัตรู เพราะความเห็นแก่ได้

ในประเด็นนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีมิได้เสนอเนื้อหาทางความคิดปลูกฝังความรักชาติเหมือนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ แต่ได้เสนอแนวความคิดอันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตให้มีความสุขในแนวทางที่เหมาะสมแก่บุคคล ดังเห็นได้ว่าท่านได้เน้นคุณค่าความเป็นมนุษย์โดยไม่มีข้อขัดกันระหว่างเชื้อสายเผ่าพันธุ์ ทั้งอาแป๊ะสุกโน เรื่องแม่ศรีศรีรั้ว และจีน ซึ่งใน เรื่องบ่อโยใหม่ จึงล้วนมีหลักการในการดำเนินชีวิตอย่างน่ายกย่องแม้เป็นตัวละครที่เป็นคนจีน¹ และสังเกตว่าท่านได้เสนอแนวคิดที่คนจีนและคนเชื้อสายจีนก็มีความรักชาติและมีคุณประโยชน์ต่อชาติได้ เพราะมีความผูกพันต่อบ้านเมืองเหมือนกัน ดัง

¹ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นคนจีนอย่างละเอียดในหัวข้อต่อไป

เห็นได้ว่าท่านให้นายไฉ้อ้อ ขุนวานิช และกำนันแก้วในเรื่องกำแหงภาษี ออกจากมาตราทองคำ และเงินค่าเสียหายและหนังสือตรา ต้นตัวที่จะหาความรู้เรื่องเศรษฐกิจ ซึ่งการศึกษาหาความรู้จนจัดได้ว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองเพราะมีส่วนสร้างความเจริญแก่ชาติได้

2) แนวคิดเกี่ยวกับคนจีน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเสนอเนื้อหาทางความคิดในด้านลบต่อคนจีน ดังวิเคราะห์ได้จาก การสร้างลักษณะนิสัยและบทบาทของตัวละครที่เป็นคนจีน ที่มีแต่ข้อบกพร่องหรือมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมในแง่ลบ ดังเช่นนายซุ่นเบ็ง และนายประมูล มีพฤติกรรมเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ ส่วนตัวละครที่เป็นคนจีนตัวอื่น ๆ ก็มีระดับชั้นความชั่วร้ายลดน้อยลงตามความสำคัญของบทบาทในเรื่องคือ พระวิเชียรไต้สร้างความเคียดแค้นแก่ตัวละครอื่น ๆ เพราะความเห็นแก่ตัวและโลภมาก ชำยยังขาดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เลือดยื่นและพร้อมที่จะทำชั่วได้เสมอถ้าได้ประโยชน์ เต็กหลี่แม้ไม่มีเจตนาร้ายแต่ละโมภและขาดความใคร่ครองจึงอาจแสวงหาผลประโยชน์และเป็นอันตรายได้ ถ้าไม่ได้ถูกควบคุมอย่างใกล้ชิด ส่วนเงินเก๋าและเงินเหลียงแม้ไม่ได้สร้างความเคียดแค้นแก่ตัวละครอื่น แต่ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ก็ทรงแสดงให้เห็นว่าตัวละครมีพฤติกรรมในแง่ลบคือ เงินเก๋ามีลักษณะหยาบคาย ก้าวร้าวและส่งเสียงเอะอะจนน่ารำคาญแม้อยู่ต่อหน้าศาล การไม่ได้รับความยุติธรรมจากศาลจึงไม่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเห็นใจ ส่วนเงินเหลียงแม้ไม่มีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมเลวร้ายหรือผิดศีลธรรม แต่ก็ยังมีลักษณะความเห็นแก่ได้บางอย่าง ออกนอกหน้า

ดังนั้นจากข้อวิเคราะห์ดังกล่าวของผู้วิจัยย่อมแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเสนอแนวความคิดในด้านลบต่อคนจีน ทั้งนี้คงเป็นเพราะทรงต้องการเตือนคนไทยให้ระมัดระวังภัยจากคนจีนซึ่งมีอิทธิพลในสังคมสมัยนั้นอยู่มาก เมื่อหันไปมองการเสนอเนื้อหาทางความคิดเกี่ยวกับคนจีนในทัศนะของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ผู้อ่านจะพบว่าท่านเสนอความคิดตรงกันข้ามกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ตัวละครที่เป็นคนจีนของท่านมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมในแง่ดี ทั้งมีบทบาทเป็นตัวละครเอกของเรื่อง ดังเห็นได้จากเรื่องบ่อขี้ใหม่ และแม่ศรีภรรยา อาแปะสุกกับเงินเซ็งมีท่าทางเป็น เรือร่ำ ชวนให้ขบขัน แต่มีความซื่อและจริงใจ ภาพลักษณ์ของตัวละครทั้งสองตัวจึงเป็นภาพของคนดีและควรยกย่องในแง่ความมีน้ำใจ ไม่เห็นแก่ได้หรือเห็นแก่ตัวเหมือนตัวละครที่เป็นคนจีนในพระราชนิพนธ์ใน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ นอกจากนี้ตัวละครที่เป็นคนจีนในเรื่องกำแหงภาษี ออกจาก
มาตราทองคำ และเงินค่าเสียหายและหนี้สงคราม ก็มีลักษณะพฤติกรรมในแง่ที่ ดังเช่นนายไคฮ้อ
เป็นหัวหน้าครอบครัวที่มีความรับผิดชอบทั้งในการอบรมเลี้ยงดูลูกและความซื่อสัตย์ในการประกอบ
อาชีพ นายรัศนและนางสาวลิ้วหังก็เป็นนักศึกษาที่รู้จักใช้วิชาความรู้ที่เล่าเรียนมาให้เป็น
ประโยชน์ ดังที่ช่วยไขข้อข้องใจเรื่องเศรษฐกิจแก่กันในครอบครัว

3.1.2 เนื้อหาทางอารมณ์ เมื่อผู้วิจัยได้พิจารณาคุณค่าทางศิลปะของบทละคร
ที่แสดงทัศนะต่อคนจีนแล้ว ก็พบว่าผู้แต่งทั้ง 2 ท่าน มิได้เสนอเนื้อหาทางความคิดเพียงอย่างเดียว
แต่ได้เสนอเนื้อหาทางอารมณ์ได้อย่างมีคุณค่าน่าสนใจ ทั้งนี้ลักษณะเนื้อหาทางอารมณ์ที่ปรากฏมีทั้ง
ลักษณะร่วมและลักษณะต่าง ซึ่งกล่าวรายละเอียดได้ดังนี้

3.1.2.1 ลักษณะร่วม คุณค่าเนื้อหาทางอารมณ์ที่ร่วมกันประการ
หนึ่งคือ การแสดงลักษณะชวนขัน ซึ่งสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินและผ่อนคลายความเครียด
ของผู้อ่าน ดังปรากฏให้เห็นจากองค์ประกอบของบทละครดังนี้

1) การสร้างตัวละคร ตัวละครที่มีลักษณะชวนขัน

ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มีทั้งตัวละครที่เป็นคนจีนและตัวละครที่เป็นคนไทย ตัวละคร
ที่เป็นคนจีนที่มีลักษณะชวนขันคือ เต็กหลี่กับเงินเก็ก ผู้อ่านจะรู้สึกขำกับพฤติกรรมของเต็กหลี่ ดัง
ปรากฏว่ามีท่าทางเป็น ๆ และไม่มีหลักการในชีวิตนอกจากแสวงหาผลประโยชน์ บทบาทของ
เงินเก็กก็สร้างความรู้สึกชวนขันก็มีท่าทางเป็น ๆ พูดไทยไม่ชัดและไม่มีการย้าท ดังเมื่ออยู่หน้า
ผู้พิพากษาก็ยังคำทอนายทูนอย่างรุนแรง ส่วนในด้านตัวละครที่เป็นคนไทยที่มีลักษณะชวนขัน
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงแสดงให้เห็นว่าคาอากับยายมามีลักษณะน่าขันเพราะความ
เป็น "คนบ้านนอก" คือมีท่าทางเป็น ๆ และตื่นตื้นกับวัฒนธรรมเมืองหลวงอย่างออกนอกหน้า
และกลุ่มนิพนทนาสโมสรมีลักษณะชวนขันคือมีพฤติกรรมที่ต่างจากคนโดยทั่วไป ดังเห็นได้ว่าสนใจ
อยากรู้อยากเห็นเรื่องคนอื่นโดยเห็นว่าเป็นเรื่องสนุก ทั้ง ๆ ที่สร้างความทายนะแก่ผู้อื่นแล้ว
ยังไม่รู้สึกสำนึกผิดชอบชั่วดี

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็สร้างตัวละครให้มีลักษณะ
ชวนขัน ดังเห็นได้ว่าอานแปะสุกกับเงินเซ็งต่างมีลักษณะชวนขัน อานแปะสุกมีท่าทางเป็น เรอระ่า

และพูดไทยไม่ชัด จีน ซึ่งก็พูดไทยไม่ชัดและฟังภาษาไทยไม่ค่อยเข้าใจ การสื่อสารระหว่างจีน ซึ่งกับตัวละครอื่น ๆ ในเรื่องจึงสร้างความรู้สึกชวนขันแก่ผู้อ่าน ส่วนตัวละครอื่น ๆ ที่เป็นคนไทยก็มีลักษณะชวนขันดังเห็นได้จากพฤติกรรมของตัวละครต่อไปนี้ คุณแม่ริ้วมีลักษณะตามแบบฉบับของนายจ้างที่ปากร้ายใจร้าย และค่อนข้างงกจนน่าขัน ส่วนสิบโทคู่กับนายยามเที่ยงก็มีพฤติกรรมชวนขันคือแม่ทำงานได้แล้วแต่ได้รับเงินเดือนน้อยจึงยังต้องไปพึ่งข้าวพึ่งปลาจากไปสีก และสำหรับจางวางสัวกับแม่แป๊ะก็มีข้อขันในประเด็นที่เข้าใจผิดคิดว่าจีนซึ่งรู้ความลับของตนจึงพยายามปิดปากจีน ซึ่งไม่ให้พูดเรื่องความลับของตน โดยการแย่งกันเอาใจจีนซึ่งจนกว่าขัน

2) การดำเนินเรื่อง ผู้แต่งทั้ง 2 ท่าน ได้ใช้เหตุประจวบเหมาะเป็นกลวิธีสำคัญในการดำเนินเรื่องและสร้างความรู้สึกชวนขันแก่ผู้อ่านได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งมีรายละเอียดดังจะกล่าวต่อไป

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงแทรกความรู้สึกชวนขันในงานบทละครพระราชนิพนธ์หลายเรื่องด้วยกัน คือ

ในเรื่อง คดีสำคัญ ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงดำเนินเรื่องให้ผู้นำขันโดยการทำให้เกิดเหตุประจวบเหมาะ ดังเห็นได้ว่านายเฉลียว ฉลาดพูดอยากได้ตำแหน่งอัยการของขุนประเคนคดีจึงพยายามใส่ร้ายขุนประเคนคดีอยู่เสมอ แต่ก็ยังไม่สามารถทำอะไรขุนประเคนคดีได้ จนกระทั่งในวันที่กำลังพิจารณาคดีของนายถูกก็เกิดเหตุประจวบเหมาะขุนประเคนคดีได้รับราชกิจจานุเบกษาในขณะที่กำลังว่าความอยู่และได้ผลหน้าที่ไปทันที่นายเฉลียวจึงได้โอกาสรับตำแหน่งแทนที่ด้วยความยินดี

ในเรื่อง นิมิตสโมสรม ผู้อ่านจะรู้สึกขบขันกับเหตุการณ์ที่ตัวละครในเรื่องคือ นายบุญสม พระยาวัช และคุณหญิงละม้ายต่างก็มาพบกันที่บ้านขุนเจริญด้วยความบังเอิญทั้งความชั่วร้ายของขุนเจริญก็ถูกเปิดโปงในช่วงนี้ และในตอนที่พระยาอมรไปหาหลานชายทั้งสองคน แต่หลานชายกลับจำลุงตนเองไม่ได้และพยายามไต่ออกจากบ้านเพราะกลัวความลับของตนจะถูกเปิดเผย

อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงดำเนินเรื่องให้สร้างความรู้สึกชวนขันอีกประการหนึ่ง คือทรงให้มีการใช้ไหวพริบข้อถกจับผู้ร้าย โดยผู้ร้ายไม่คาดคิดมาก่อนเลย ดังปรากฏในเรื่องต่อไปนี้

ในเรื่อง โพงพาง พระวิสุตร์พยายามใส่ร้าย หลวงเชื่อมกับคุณหญิงสมุท เพื่อกำจัดทหารคนสนิทของพระยาสมุท แต่พระวิสุตร์ไม่รู้ตัวเลยว่า พระยาสมุทได้วางแผนซ่อนกลพระวิสุตร์ตลอด ในตอนจบเรื่องผู้ทรงพระราชนิพนธ์จึงให้ พระยาสมุทเปิดเผยเจื่อนงำทั้งหมด

ในเรื่อง วิวาหพระสมุท คริสโตเฟอร์กับพรรคพวก เข้าใจว่า ได้ว่าจ้างเด็กหลี่เรื่องชั้ว "คอนสตันติโนส" เป็นคู่แทนพระสมุทเรียบร้อยแล้ว แต่ความจริงปรากฏว่าโลออนได้วางแผนซ่อนกลคริสโตเฟอร์จนชาวเมืองรู้ความจริงว่าคริสโตเฟอร์ เป็นนักบวชที่ไม่มีคุณธรรม

ในเรื่อง หมายนับอหน้า ส่งมาอ้างตัวเป็นภรรยา ของร้อยเอกแก้ว หลวงประจรงรู้สึกสงสัยจึงนำให้ส่งมาไต่สวนความจริงในวันรุ่งขึ้น บังเอิญ ว่า หลวงภักดีมาพบกับหลวงประจรงและร้อยเอกแก้ว หลวงภักดีไม่ทราบว่าหลวงประจรงกำลังใช้ ไหวพริบซ่อนกลจับตัวผู้ร้ายจึงยังงมงายมาพูด เรื่องทำนองว่าเห็นภรรยาของร้อยเอกแก้ว เหตุการณ์ ในตอนนี้จึงสร้างความรู้สึกชวนขันแก่ผู้อ่าน เพราะหลวงภักดียังมาพูดให้หลวงประจรงจับผิดได้อีก

ส่วนเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านได้ดำเนินเรื่อง ให้มีลักษณะน่าขัน โดยใช้เหตุประจวบเหมาะเป็นกลวิธีสำคัญในการดำเนินเรื่องเหมือนกัน ดัง เห็นได้จากงานบทละครของท่านในเรื่องต่อไปนี้

ในเรื่อง บ๋อยใหม่ จินเซ็งเป็นบ๋อยที่ถูกซอปปแห่งหนึ่ง และต่อมาบังเอิญมาทำงานเป็นบ๋อยใหม่ของจางวางสี่กับแม่เป้า พอจางวางสี่กับแม่เป้า เห็นหน้าจินเซ็งก็เข้าใจว่าจินเซ็งจำคนได้ในครั้งที่ต่างก็ไปนั่งที่ถูกซอปปกับผู้ที่มิใช่คู่ของตน ทั้ง จางวางสี่กับแม่เป้าจึงพยายามเอาใจจินเซ็งเพื่อมิให้หลุดความลับของตน แต่ก็บังเอิญว่าจินเซ็ง จำทั้งจางวางสี่และแม่เป้าไม่ได้เลย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง บ๋อยใหม่ จึงดำเนินไปโดยมี เหตุประจวบเหมาะเป็นกลวิธีสำคัญในการดำเนินเรื่องและสร้างความรู้สึกชวนขันแก่ผู้อ่าน

ในเรื่อง แม่ศรีกริ้ว ไปลซึ่งเป็นตัวละครเอกหญิง ต้องมีเรื่องวุ่นวายเพราะเหตุว่าคุณแม่ริ้วนายจ้างเปลี่ยนใจไม่ไปคู่ละครตามที่บอกไว้ และยังหยิบ ขวคน้ำปลาที่ไปลวางไว้บนหน้าค่างลง ซึ่งความจริงไปลวางไว้เป็นสัญญาณไม่ให้ลกับ

ยามเที่ยงเข้ามาพบ เมื่อไม่มีชวคน้ำปลาหึ่งลิบโทศูกับยามเที่ยงจึงเข้าใจว่าไปล่นกัให้มาพบ และบังเอิญมากันพร้อมกันจนไปรู้สึกลึกหนักใจแต่บังเอิญว่าทั้งสองคนไม่มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกัน ความวุ่นวายจึงดูว่าจะสงบลงแต่ก็มีเหตุบังเอิญคุณแม่รีวเปลี่ยนใจกลับมาบ้านก่อนละครเลิก ไปล่นจึงต้องวุ่นวายใจอีก สังเกตได้ว่าความวุ่นวายเกิดขึ้นเพราะเกิดเหตุประจวบเหมาะเป็นสำคัญ

3) การใช้ภาษา กลวิธีการสร้างลักษณะชวนชั้น

อีกประการหนึ่งนอกเหนือจากการสร้างตัวละครและการดำเนินเรื่องคือการใช้ภาษา ดังเห็นได้จากลักษณะต่อไปนี้

การให้ตัวละครพูดไม่ชัด ตัวละครที่เป็นคนจีนใน พระราชชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ กับบทประพันธ์ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ส่วนใหญ่พูดไทยไม่ชัด กลวิธีนี้สร้างความรู้สึกลึกชวนชั้นแก่ผู้อ่านเพราะเป็นการเสียดสียั่วล้อ ตัวละครในแง่ที่มีลักษณะคล้ายกว่าคนทั่วไป ดังปรากฏให้เห็นจากบทบาทของเต็กหลี่ จิ้น เก้า จิ้น เหลียง อาแป๊ะสุก และจิ้นเซ็ง

การใช้คำพูดที่ตรงกันข้ามจากความเป็นจริง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงสร้างความรู้สึกลึกชวนชั้นในลักษณะดังกล่าวในเรื่อง นิทานสโมสร ดังปรากฏให้เห็นจากในตอนที่ขุนเจริญคุยกับท่านเสงี่ยมขุนเจริญพูดบ่นองน้องชาย แต่ผู้อ่านรู้ว่าความจริงแล้วเป็นการเสแสร้ง และในเรื่อง แม่ศรีครัว เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ให้ลิบโทศูกับนายยามเที่ยงพูดจาคุยโวและยกย่องตนเองจนเกินความจริงอย่างเกินขีด

การใช้วาทศิลป์ให้เข้ากับรสนิยมของคนไทย เป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่อง คดีสำคัญ กับ แม่ศรีครัว เป็นบทละครแปล แต่ผู้แต่งทั้ง 2 ท่านแสดงอัจฉริยภาพทางภาษาโดยการเล่นคำอย่างคมคายให้เข้ากับรสนิยมของคนไทยและสร้างความรู้สึกลึกชวนชั้นแก่ผู้อ่าน

3.1.2.2 ลักษณะต่าง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ และ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้เสนอเนื้อหาทางอารมณ์ต่างกันดังนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระราชนิพนธ์บทละครบางเรื่องโดยมีจุดประสงค์สร้างความรู้สึกลึกชวนชั้นแก่ผู้อ่าน ดังปรากฏในเรื่อง หัวใจนักรบ โหงพาง และ วิวาทพระสมุทร สังเกตได้ว่าพระองค์ทรงมีศิลปะในการสร้างเรื่องแนวนี้ให้ประทับใจผู้อ่าน โดยการให้ผู้อ่านได้รับเนื้อหาทางอารมณ์ที่หลากหลาย

ออกไป ซึ่งช่วยให้เนื้อเรื่องไม่น่าเบื่อ และในขณะเดียวกันก็ดำเนินเรื่องให้ผู้อ่านมีความรู้สึกรัก และห่วงแหนเอกราชของชาติ ดังจะกล่าวต่อไป

ในเรื่อง หัวใจนักรบ ผู้อ่านจักรู้สึกชื่นชมกับบทบาทของ พระภิรมย์เป็นอย่างมาก เพราะในขณะที่ยกอื่น ๆ ในสังคมไม่มีข้อขัดแย้งกับการเป็นเสื่อป่าและ ลูกเสือ แต่พระภิรมย์กลับมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรง แต่ต่อมาเมื่อพระภิรมย์พบ สถานการณ์การสู้รบและเห็นคนไทยหลายคนพลีชีพเพื่อชาติ พระภิรมย์ก็ได้ปรับเปลี่ยนทัศนคติ และเข้าร่วมรบกับกองเสื่อป่าด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ความตักกันของลักษณะนิสัยและ พฤติกรรมของพระภิรมย์แม้จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ไม่เกินจริง ทำให้ผู้อ่านรู้สึกยกย่องตัวละคร ที่สามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยไปในทางที่ดี ต่างจากนายขุนเบ้งและนายสวายที่ไร้ศักดิ์ศรีซึ่ง ทำให้ผู้อ่านรู้สึกรังเกียจและดูถูกตัวละครดังกล่าว

ในเรื่อง โหมงหาง ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงดำเนินเรื่อง ให้มีคุณค่าทางอารมณ์ โดยให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกกระตือรือร้นไปกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เริ่มจากทรง แสดงให้เห็นว่ามีเงื่อนงำบางอย่าง เพื่อยั่วยุให้เกิดความสนใจใคร่รู้และการคาดคะเนเรื่องราว ต่อไป พระองค์จะไม่ทรงเปิดเผยเงื่อนงำนั้นก่อนแต่ยังคงดำเนินเรื่องไปสู่จุดวิกฤต คือให้ พระวิสูตรและนายประมุขเปิดเผยกับพระยาสมุห์ว่าได้ลอบวางระเบิดเรือไว้ ต่อจากนั้น พระยาสมุห์จึงเปิดเผยเรื่องราวและเงื่อนงำต่าง ๆ ที่ต้องปิ้งงาไว้ในตอนแรก ๆ เพราะต้องการ ให้ผู้ร้ายแสดงตัวออกมาเองก่อน ทั้งนี้ผู้อ่านจะได้รับความสนุกสนานจากเรื่องและในขณะเดียวกัน ก็เกิดความรู้สึกรักชาติด้วย เพราะผู้อ่านย่อมรู้สึกชื่นชมความสามารถของพระยาสมุห์ที่จับผู้ก่อ การร้ายได้ และชื่นชมพลวงเขียวที่รักษาความลับของทางราชการอย่างถึงที่สุด

ในเรื่อง วิวาหพระสมุท ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงปลุกใจ คนไทยให้เกิดความรักชาติ โดยการให้หัวมิตัสทาหนทางช่วยเหลืออันโครเมตา เพราะ คริสโตเฟอร์วางแผนยุยงชาวเมืองให้จี้คพิชัยหาพระสมุท หัวมิตัสได้รับความช่วยเหลือจาก โลออน ซึ่งทำให้พระองค์เป็นผู้ปกครองเมืองที่มีคุณธรรมตั้งเห็นได้ว่ารู้เล่ห์กลของคริสโตเฟอร์ แล้วพยายามแก้ไขป้ดพาโดยคำนึงถึงความสงบสุขของชาวเมือง ทั้งนี้ผู้อ่านจะเห็นได้ว่าในตอนที่ โลออนวางแผนช่วยเหลืออันโครเมตาได้สร้างความระทึงใจแก่ผู้อ่าน เพราะโลออนต้องใช้ ไหวพริบซ้อนกลคริสโตเฟอร์ให้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องใช้วาหะตอบโต้กันด้วยเหตุผลและ

อาศัยสถานการณ์ให้เป็นประโยชน์อย่างมากจึงจะเป็นผู้ชนะคริสโตเฟอร์ได้ นอกจากผู้อ่านรู้สึกชื่นชมความฉลาดของโลออนแล้วก็ยังทำให้ผู้อ่านรู้สึกกลัวความในประเด็นของการมีกำลังกองทัพไว้เป็นอำนาจป้องกันประเทศ ดังที่โลออนได้ยกเป็นเหตุผลสำคัญของการเป็น "เจ้าสมุทร"

สำหรับเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านมิได้มุ่งสร้างความรู้สึกชาตินิยมหรือรักชาติแก่ผู้อ่าน แต่ท่านเน้นให้ผู้อ่านมีความรู้สึกชื่นชมยินดีในความดีของมนุษย์ ดังที่ชื่นชม อาแม่ะสุก และเงิน ซึ่งที่ค่าเงินชีวิตอย่างมีคุณภาพ ถึงแม้ว่าจะมีบุคลิกค่อนข้างน่าขัน แต่ในคำวินิจฉัยแล้วจัดได้ว่าเป็นผู้มีคุณค่าควรแก่การยกย่อง ทั้งในแง่ความจริงใจ ความอุทิศตน ความสมณะ รวมถึงความเสียสละและมีไหวพริบด้วย นอกจากนี้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรียังเน้นให้ผู้อ่านเกิดความชื่นชมตัวละครที่มีความกระตือรือร้นและความเอาใจใส่ที่จะแสวงหาความรู้ ดังที่นายโคฮ็อกำนันแก้ว และขุนวณิชเงินวงศ์สนใจหาความรู้เรื่องเศรษฐกิจอย่างเอาจริงเอาจังเพราะเป็นผลประโยชน์ของตนเองโดยตรงในด้านการทำมาหากิน และเป็นเรื่องสำคัญของประเทศด้วย ทั้งนี้ท่านได้เสนอภาพการสนทนาที่มีการโอภาปราศรัยกันเป็นส่วนใหญ่ และมีการโต้เถียงกันบ้างแต่ก็มีความเคารพนับถือกัน ไม่ใช่อารมณ์ และไม่มีทิฐิต่อกัน ซึ่งทำให้ผู้อ่านไม่รู้สึกเกรงเกรียง แต่เรื่องที่นำเสนอเป็นเรื่องค่อนข้างหนัก

3.2 ก้านเอกภาพ ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งที่แสดงคุณค่าทางศิลปะของบทละครคือความมีเอกภาพ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบในเรื่องว่ามีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือมีความเชื่อมโยงกันมากน้อยเพียงใด ซึ่งในการวิเคราะห์ความมีเอกภาพของบทละครที่แสดงทัศนะต่อคนจีนนั้นมิใช่เปรียบเทียบกัน

3.2.1 เอกภาพในการดำเนินเรื่อง การดำเนินเหตุการณ์ในเรื่องให้มีความสัมพันธ์กับแก่นเรื่องย่อมทำให้บทละครมีลักษณะที่น่าสนใจและชวนติดตาม ซึ่งบทละครที่แสดงทัศนะต่อคนจีนของผู้แต่งทั้ง 2 ท่านมีลักษณะดังกล่าวเกือบทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องหัวใจนักรบ และ วิวาห์พระสมุทร ดังเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงผูกโยงความรักชาติเข้ากับการเป็น "เสือป่า" และ "ลูกเสือ" จนมากเกินไปในเรื่องหัวใจนักรบ ซึ่งทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกวุ่นวายเนื้อเรื่องถูกจำกัดอยู่เฉพาะสมัยที่พระมหากษัตริย์ทรงพยายามปลุกฝังความรักชาติ โดยเน้นที่การเข้าร่วมเป็นเสือป่าและลูกเสือ และในเรื่องวิวาห์พระสมุทร พระองค์ทรงมุ่งสอดแทรก

ความสำคัญของการมีกำลัง เรือรบอย่างโจ่งแจ้ง คือทรงให้ไลออนเป็นผู้กล่าวเชิญชวนพลเมืองชาวอัลฟาให้ช่วยกันเสียสละเงินเพื่อซื้อ "เรือรบพระร่วง" การระบุชื่อเรือเช่นนั้นทำให้การดำเนินเรื่องขาดเอกภาพ เพราะไม่เข้ากับเรื่องซึ่งใช้ชื่อบุคคลและสถานที่เป็นตะวันตกทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตามข้อบกพร่องดังกล่าวมิได้ปรากฏอยู่ในส่วนสำคัญของเรื่องถึงกับทำให้บทละครดูย่อกุณค่าลงไปมาก

สำหรับบทละครที่แสดงทัศนคติต่อคนจีนของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี หัง 5 เรื่อง คือ แม่ศรีครัว บ่อยใหม่ กำแพงภาษี ออกจากมาตราทองคำ และ เงินค่าเสียหายและหนี้สงคราม ก็มีลักษณะการดำเนินเรื่องที่มีเอกภาพ ดังเห็นได้ว่าทั้งตัวละครและโครงเรื่องมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน โดยเฉพาะในเรื่อง แม่ศรีครัว แม้เป็นบทละครแปล เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็ใส่บทร้องแบบไทย ๆ ลงไปได้ได้อย่างเหมาะสมและไม่มีลักษณะแปลกแยกจากรสนิยมของคนไทย

3.2.2 เอกภาพในด้านอารมณ์กับความคิด ผู้วิจัยพบว่าบทละครที่แสดงทัศนคติต่อคนจีนของผู้แต่งหัง 2 ท่าน มิได้มีลักษณะให้ผลสะท้อนทางอารมณ์ในแง่ความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่ได้เสนอแนวคิดที่มีคุณค่าควบคู่ไปด้วยอย่างมีศิลปะและมีเอกภาพ เห็นได้ว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงต้องการเสนอแนวคิดให้พลเมืองมีความรักชาติ พระองค์ก็ทรงใช้บทละครเป็นสื่อแสดงความคิด ดังปรากฏในเรื่อง หัวใจนักรบ โง่พาง และ วิวาทพระสมุทร โดยทรงดำเนินเรื่องให้มีเอกภาพด้านอารมณ์กับความคิด ดังนี้

ในเรื่อง หัวใจนักรบ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงดำเนินเรื่องให้มีความเข้มข้น โดยให้ผู้อ่านพบว่าพระภิรมย์มีข้อขัดแย้งกับตัวละครอื่น ๆ อย่างมาก และนับเป็นความขัดแย้งกับสังคมส่วนรวมด้วย คือไม่เห็นด้วยกับการเป็นเสือป่าและลูกเสือ แต่เมื่อพระภิรมย์พบกับเหตุการณ์เลวร้ายที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของชาติ พระภิรมย์ก็แสดงควมมี "หัวใจนักรบ" ให้เห็นอย่างเด่นชัดคือร่วมสู้รบกับคนไทยอื่น ๆ อย่างไม่คิดถึงความตายของตัวเอง บทบาทของพระภิรมย์สร้างความเข้มข้นแก่เรื่อง และเป็นการปลุกใจคนไทยให้เกิดความรักชาติได้เป็นอย่างดี

ในเรื่อง โง่พาง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงดำเนินเรื่องให้ตื่นเต้นเร้าใจผู้อ่าน โดยดำเนินเรื่องให้มีเงื่อนงำแล้วค่อย ๆ คลี่คลายเงื่อนงำที่ซ่อนแปมอยู่

การดำเนินเรื่องดังกล่าวนี้ได้ว่ามีเอกภาพทางอารมณ์กับความคิด คือในขณะที่ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงต้องการปลูกฝังความรักชาติ พระองค์ก็ทรงดำเนินเรื่องให้ผู้อ่านรู้สึกตื่นเต้นระทึกใจ และในขณะเดียวกันก็เสนอแนวคิดความรักชาติ ดังเห็นได้จากบทบาทของพระยาสมุห์กับหลวงเขียว

ในเรื่อง วิวาห์พระสมุทร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงดำเนินเรื่องให้สนุกสนานและประทับใจผู้อ่าน ดังเห็นได้จากการวางโครงเรื่อง การสร้างตัวละคร การสร้างบทสนทนาและฉาก โดยเฉพาะการสร้างหรือประกอบเรื่องได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับเนื้อเรื่องจนเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของเรื่อง ทั้งนี้ในขณะที่ผู้อ่านเพลิดเพลินกับบทละครผู้ทรงพระราชนิพนธ์ก็ทรงแสดงแนวความคิดให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของการมีกำลังเรือบและการใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาค้ำจุน จึงกล่าวได้ว่าทรงสร้างบทละครให้มีเอกภาพในด้านอารมณ์กับความคิด

ลักษณะบทละครที่แสดงทัศนะต่อคนจีนในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มิใช่เสนอแนวคิดปลูกใจให้เกิดความรักชาติเพียงประการเดียว แต่พระองค์ได้ทรงเสนอแนวคิดในการดำเนินชีวิตด้วย ดังเช่นในเรื่อง หมายน้าบ่อหน้า คดีสำคัญ และ นิทาสโมสร พระองค์ทรงดำเนินเรื่องเพื่อแสดงแนวคิดดังกล่าวโดยการสร้างองค์ประกอบของบทละคร และนอกจากนี้ทรงสร้างเรื่องให้มีลักษณะชวนขันซึ่งเป็นการช่วยสร้างอารมณ์แก่ผู้อ่านมิให้เคร่งเครียดจนเกินไป ดังเห็นได้ว่าในบทละครแต่ละเรื่องมีลักษณะชวนขันของตัวละครปรากฏอยู่อย่างเหมาะสม ดังนี้

ในเรื่อง หมายน้าบ่อหน้า ผู้อ่านจะรู้สึกขบขันกับบทบาทของตาอ้อกับยายมา ที่ตื่นเต้นกับวัฒนธรรมเมืองหลวงอย่างออกนอกหน้า และการพยายามทำตัวเป็นผู้มีวัฒนธรรมโดยการพูดจาอย่างสุภาพ แต่กลายเป็นพูดผิดพูดถูกจนน่าขัน อย่างไรก็ตามสังเกตได้ว่าความขบขันนี้เป็นสิ่งที่น่าเห็นใจมากกว่าความน่าหัวเราะเยาะ และทำให้เห็นความตักกันของลักษณะนิสัยของพระยาประคิษฐ์กับหลวงภักดิ์ ทั้งมีผลสืบเนื่องให้ความสัมพันธ์ของพระยาประคิษฐ์กับหลวงภักดิ์ต้องแตกหักกัน และทำลายความหวังของหลวงภักดิ์ บทบาทของตาอ้อกับยายมาจึงนับว่ามีสำคัญในประเด็นที่ช่วยให้การดำเนินเรื่องบรรลุถึงแก่นเรื่องสัมพันธ์กับคำว่า "หมายน้าบ่อหน้า"

ในเรื่องคดีสำคัญ ผู้อ่านจะรู้สึกขบขันกับบทบาทของนายเจสียว ฉลาดพูดที่ประพืดตัวตรงกันข้ามกับความเป็นจริง คือโดยทั่วไปผู้ทำงานเกี่ยวกับขบวนการ ยุติธรรมย่อมมีความเที่ยงตรง ทั้งพบกับบทบาทชวนขันของนายกูปที่มีลักษณะเห็นแก่ตัวอย่างที่สุด นอกจากนั้นบทบาทของเงินเก่าที่ก้าวร้าว และไร้มารยาทก็ดูน่าหัวเราะเยาะและไม่น่าเห็นใจเท่าที่ควร แม้จะเชื่อว่าเป็นฝ่ายถูกนายกูปรังแกจริง

และในเรื่องนิทานสโมสร ผู้อ่านจะรู้สึกขบขันและรังเกียจพฤติกรรม ของกลุ่มนิทานสโมสรที่มีเรื่องใส่ร้ายและสร้างข่าวลือเพื่อผลประโยชน์ของตนเองอย่างออกนอก หน้าและไร้คุณธรรม ดังเห็นได้ว่าท่านเสงี่ยมรู้ว่านายบุญสมมีภรรยาแล้วแต่ก็ยังพยายามแย่ง นายบุญสมมา ส่วนขุนเจริญซึ่งเป็นพี่ชายนายบุญสมก็หวังจะได้คนรักของน้องชายจนร่วมมือกับ ท่านเสงี่ยมใส่ความให้คนทั้งคู่ผิดใจกัน

สำหรับเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านก็แสดงบทละครที่ให้ความ หักมุม ความคิดและความเพลิดเพลินอารมณ์แก่ผู้อ่าน โดยที่ได้เสนอลักษณะทั้งสองให้สัมพันธ์กันอย่าง มีเอกภาพ ดังปรากฏในเรื่องแม่ศรีกริ้ว และบอຍໂພມ ท่านได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมนุษยนิยม เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่าคุณค่าของคนอยู่ที่การกระทำมิใช่อยู่ที่เชื้อชาติ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ในเรื่องแม่ศรีกริ้ว ผู้อ่านจะรู้สึกขบขันกับบทบาทของอาแป๊ะสุก จากที่มีท่าทางเป็น เรอระ และพูดไทยไม่ชัด แต่ในขณะที่เดียวกับผู้อ่านก็รู้สึกชื่นชมอาแป๊ะสุก ที่มีความรักจริง ดังที่ยอมเสียสละเงินเพื่อช่วยเหลือคนที่ตนหลงรัก โดยไม่มีข้อแม้หรือหวังผล ตอบแทน ความน่าชื่นของอาแป๊ะจึงดูไม่น่ารังเกียจ เพราะมีความดีเป็นลักษณะที่เด่นกว่า และ ความเป็นคนจีนของอาแป๊ะสุกก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคที่กั้นการทำความคิดหรือมีความประพฤติที่ดี

ในเรื่องบอຍໂພມ ผู้อ่านจะรู้สึกขบขันและชื่นชมเงินเซียง เหมือนที่ขบขัน และชื่นชมอาแป๊ะสุก ดังเห็นได้ว่าเงินเซียงมีท่าทางเป็น เรอระ และพูดไทยไม่ชัด แต่มีคุณความดี ในประเด็นมีความกตัญญู สมณะ และไม่ละโมภโลกมาก แม้เงินเซียงจะเป็นตัวละครที่เป็นคนจีน ความน่าชื่นของเงินเซียงจึงมิได้มีลักษณะความน่ารังเกียจแฝงอยู่เหมือนดังตัวละครที่เป็นคนจีนใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ

นอกจากนี้บทละครอีก 3 เรื่องของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี คือกวางแพงภาณี ออกจากมาตราทองคำ เงินค่าเสียหายและหนังสือกรรม ก็เป็นบทละครที่จัด

ได้ว่ามีเอกภาพทางอารมณ์กับความคิด เพราะเห็นได้ว่าเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเสนอเรื่อง
 ที่ให้ความรู้ทางเศรษฐกิจแก่ผู้อ่านอย่างมีศิลปะ คือมีกลวิธีในการดำเนินเรื่อง ทั้งสร้างตัวละคร
 ให้มีบทบาทที่มีความเป็นกันเอง และการบรรยายจากที่แสดงบรรยากาศชนบทได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุปบทประพันธ์ที่ผู้วิจัยได้ศึกษามานี้ ทั้งพระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ กับบทประพันธ์ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีล้วนมีคุณค่า
 ทางศิลปะทั้งในด้านสุนทรียะและในด้านจริยธรรม แต่อย่างไรก็ตามเห็นได้ว่าพระราชนิพนธ์
 ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ บางเรื่องคือ หัวใจนักรบ มีข้อถ้อยบางประการเกี่ยวกับ
 ความไม่สมเหตุผลของตัวละครฝ่ายปฏิปักษ์อยู่บ้าง ส่วนเรื่องอื่น ๆ พระองค์ทรงสร้างตัวละคร
 ให้มีลักษณะสมเหตุผลมากกว่า นอกจากนี้ผู้อ่านจะได้รับเนื้อหาทางอารมณ์ผ่านองค์ประกอบของ
 บทละครอย่างประณีต เช่นบทร้องและบทโต้ตอบในเรื่อง วิวาห์พระสมุทร ทั้งนี้บทประพันธ์ของ
 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเรียกวันที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจก็มีแง่มุมที่ซับซ้อนชวนขบคิดและมีใช้การสอน
 อย่างโจ่งแจ้ง ตัวละครไม่มีความแตกต่างระหว่างฝ่ายดีและฝ่ายปฏิปักษ์อย่างชัดเจนเท่ากับใน
 พระราชนิพนธ์เพราะผู้แต่งไม่มีจุดประสงค์ทางการเมืองซึ่งทำให้เกิดข้อจำกัดทางศิลปะมากกว่า
 ลักษณะดังกล่าวต่างจากพระราชนิพนธ์บางเรื่องในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่มีจุดประสงค์
 เพื่อให้เกิดพลังของการปลุกใจให้เข้ากับเหตุการณ์เฉพาะในยุคของพระองค์